

Slimību profilakses un kontroles centrs

**IETEIKUMI IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒM PACIENTU DROŠĪBAS
TĒMAS IEKĻAUŠANAI STUDIJU PROGRAMMĀS**

Rīga
2019. gads

Vispārīgie ieteikumi

Pacientu drošība ir salīdzinoši jauna nozare veselības un ārstniecības studiju virzienos, kura apvieno tādus jautājumus, kā cilvēka faktors, sistēmas domāšana, efektīvs komandas darbs, izturēšanās un menedžmenta kļūdas u.tml., kuri parasti nav iekļauti tradicionālajās veselības, ārstniecības, māszinību, zobārstniecības, vecmāšu un farmaceitu studiju programmās.

Ieteikumu mērķi ir sagatavot veselības un ārstniecības studiju virzienos studējošos drošai praksei darba vietā, informēt izglītības iestādes par galvenajiem pacientu drošības aspektiem, veicināt pacientu drošības jautājumu iekļaušanu studiju programmās, veicināt pacientu drošības kultūras attīstību izglītības un ārstniecības iestādēs, atbalstīt izglītības iestāžu mācībspēkus pacientu drošības aspektu mācīšanās, nostiprināt pastāvīgu ārstniecības personu mūžizglītību un tālākizglītību pacientu drošības jautājumos visās tajās ārstniecības iestādēs, kurās tiek realizētas studiju programmas, un veicināt to visās citās ārstniecības iestādēs, veicināt sadarbību t.sk starptautisko sadarbību ar citām ārstniecības iestādēm pacientu drošības jautājumos.

Apmācītītiesīgās ārstniecības personas, kurām katrai ir sava personiskā pieredze ar nevēlamiem pacientu drošības atgadījumiem, savā pedagoģiskajā praksē lielākoties koncentrējas uz būtiskāko atbilstošajā specialitātē, mazāk pievēršot uzmanību nevēlamiem atgadījumiem citās specialitātēs. Prioritāri ir nepieciešams pilnveidot mācībspēku zināšanas, kompetences un prasmes pacientu drošības jautājumos, lai viņi atzītu paši savas kļūdas un iespējamās sistēmas problēmas, tās pieņemtu un izmantotu savā pedagoģiskajā praksē.

Katrai izglītības iestādei būtu jāidentificē mācībspēki, kuri pilnveidojot savas zināšanas pacientu drošības jomā, iekļautu savos mācību priekšmetos atbilstošās pacientu drošības tēmas, un apmācītu studentus.

Pacientu drošības jautājumi ir iekļaujami atbilstošajās studiju programmās pakāpeniski, vienlaikus tikai vienu vai dažas tēmas, turklāt nav iespējams viens labākais veids, kā šo tēmu kopumu integrēt jau esošajās studiju programmās. Dažas no piedāvātajām tēmām ir viegli iekļaujamas un iespējams šobrīd tiek jau pasniegtas studentiem, savukārt citas tēmas ir salīdzinoši jaunas un tām nepieciešams veltīt atsevišķus studiju priekšmetus.

Pirms tematisko jautājumu integrēšanas esošajās studiju programmās vai jaunu studiju programmu radīšanas katrai izglītības iestādei individuāli būtu ieteicams veikt esošo studiju programmu saturisko izvērtējumu, lai pārlicinātos, kādā apjomā no ieteicamajām tēmām un atbilstošā satura tiek pasniegts studentiem jau pašlaik, tādējādi arī identificējot mācībspēkus, kas, pilnveidojot savas zināšanas, iekļautu savos mācību priekšmetos atbilstošās pacientu drošības tēmas un apmācītu studentus. Pacientu drošības tēmas iekļaušanu studiju programmās nākotnē varētu salīdzināt ar citu valstu pieredzi, kuru apkopo PVO galvenais birojs Ženēvā.

Ieteikumi izglītības iestādēm Pacientu drošības tēmas iekļaušanai studiju programmās.

2019. gada janvāris

Speciālie ieteikumi

Pacientu drošības jautājumi nav mācāmi atsevišķi, bet gan tieši pretēji – tie integrējami zināšanu, kompetenču un prasmju apgūvē pirmā un otrā līmeņa profesionālajās, bakalaura, maģistra, doktora, kā arī tālākizglītības un mūžizglītības programmās. Pasaules Veselības organizācija 2011. gadā ir sagatavojusi materiālu “*Patient Safety Curriculum Guide: Multi-professional Edition*”, kuru ir ieteicams izmantot kā pamata materiālu studiju programmu pilnveidošanai¹.

Vadlīnijas studiju programmām aptver 11 tēmas:

1. Izpratne par pacientu drošību

Studējošajiem jāizprot pacientu drošības būtība un tās nozīme pacientu drošības atgadījumumu (nelaimes gadījumu, nevēlamu notikumu, nepieļaujamu atgadījumu) mazināšanā un pilnīgas atlabšanas veicināšanā pēc tiem. Studentiem jāzina iespējamais kaitējums ar veselības aprūpi saistīto nevēlamo atgadījumu un sistēmisku kļūdu gadījumos; par sistēmisko un citu kļūdu pieredzi citās nozarēs, piemēram, aviācijas drošībā; pacientu drošības vēsture un vainošanas kultūras tradīcijas; atšķirības starp sistēmas un indivīda radītām problēmām, pārkāpumiem un kļūdām.

Ir apzināts, ka pacientu drošības atgadījumi notiek nevis tāpēc, ka ārstniecības personas apzināti cenšas nodarīt kaitējumu pacientiem, bet gan mūsdienu veselības aprūpes sistēmas sarežģītības dēļ, kur veiksmīgu ārstēšanu un tās iznākumu ietekmē virkne faktoru, nevis viena individuāla veselības aprūpes profesionāļa zināšanas, kompetences un prasmes.

2. Izpratne par cilvēka faktoriem, ergonomiku, sistēmām un cilvēku sniegumu

Studējošajiem jāsaprot sakarība starp cilvēka faktoriem un pacientu drošību, kā arī jāspēj izmantot šīs zināšanas praksē. Cilvēka faktori ir zinātnes nozare, kas pēta savstarpējas attiecības un mijiedarbību starp cilvēkiem, instrumentiem un vidi, kurā tie strādā. Cilvēka faktora izzināšana ļaus studentiem saprast kā dažādas situācijas un apstākļi ietekmē sniegumu, attiecīgi ļaujot veidot apkārtējo sistēmu, kas paaugstina sniegumu rādītājus. Šī sadaļa aptver savstarpējo mijiedarbību starp cilvēku un iekārtu un starp diviem vai vairākiem cilvēkiem, ietverot gan komunikācijas, gan komandas darba un organizācijas kultūras aspektus.

Zināšanas par cilvēka faktoriem ir veiksmīgi pielietotas aviācijā, militārā un civilajā rūpniecībā, lai uzlabotu savas sistēmas un snieguma rezultātus. Studentiem ir jārada izpratne, kā cilvēka faktori var tikt izmantoti, lai samazinātu pacientu drošības atgadījumu un kļūdu skaitu, identificējot, kā un kāpēc sistēmas nepilnvērtīgi funkcionē, kā, kādā veidā un kāpēc cilvēki nepietiekami (nepareizi) komunicē. Izmantojot zināšanas par cilvēka faktoriem, iespējams pilnveidot sistēmas un procesus labākai cilvēka – sistēmas saskarsmei. Šis aspekts parasti ietver procesu vienkāršošanu, procedūru standartizēšanu, „drošības tīklu“ veidošanu, uzlabojumus komunikācijā, iekārtu pārveidošanu un pārvietošanu, kā arī to uzvedības, organizatorisko un tehnoloģisko ierobežojumu apzināšanos, kas noved pie kļūdām.

Ieteikumi izglītības iestādēm Pacientu drošības tēmas iekļaušanai studiju programmās.

2019. gada janvāris

3. Izpratne par sistēmām, to sarežģītību un ietekmi uz pacientu veselības aprūpi

Studenti tiek iepazīstināti ar koncepciju, ka veselības aprūpe kā veselības sistēmas profesionālā daļa sastāv no daudzām apakšsistēmām, kuras elementi – valsts pārvaldes iestādes, veselības aprūpes pakalpojumus sniedzēji, to departamenti, klīnikas, nodaļas vai citas organizācijas, savstarpēji mijiedarbojoties, realizē procesus un nodrošina sistēmas funkciju. Liels attiecību daudzums starp pacientiem, aprūpētājiem, veselības aprūpes sniedzējiem, atbalsta personālu, administrāciju, ekonomistiem un sabiedrības locekļiem, kā arī savstarpējās attiecības starp vairākiem veselības aprūpes un citu pakalpojumu sniedzējiem veido papildu sarežģītību. Tēma studentiem veicina izpratni par organizāciju sarežģītību un to procesu pilnveidošanu, izmantojot sistēmu teorijā balstītu pieeju. Nolūkā ilustrēt iespējamās pārmaiņas vēlams izmantot uzskatāmus piemērus no citām rūpniecības nozarēm.

Studentiem, domājot sistēmiskā perspektīvā, ir iespējams labāk izprast, kāpēc pastāv negadījumu iespējamība, vienlaikus veicinot arī viņu prasmes izvēlēties to novēršanas iespēju alternatīvas. Studentiem ir jāapzinās, ka viņu centieni strādāt, cik labi vien iespējams, vien vēl nebūs drošu un kvalitatīvu pakalpojumu garants, jo pacienta veselības stāvokļa iznākums ir atkarīgs no cilvēku kopuma, kuri izdara katrs savu pienākumu laikus un adekvāti. Veselības aprūpes sniedzēji veselības aprūpes sistēmā ir savstarpēji atkarīgi un mijiedarbojas.

4. Kā iekļauties komandā

Ir nepieciešamas zināšanas par multidisciplināras komandas priekšrocībām un to, cik efektīvi multidisciplināras komandas var pilnveidot aprūpi un samazināt kļūdas. Efektīva komanda ir tāda, kurā komandas locekļi nolūkā nodrošināt augstas kvalitātes aprūpi pacientam komunicē ar viņu un savstarpēji, kā arī apmainās ar novērojumiem, zināšanām un lēmumu pieņemšanas atbildību. Komunikācijas loma un informācijas plūsma starp veselības aprūpes speciālistiem un pacientu var būt sarežģīts process, jo klīniskā un profesionālā atbildība kompetences ietvaros ir piekritīga vairākām iesaistītajām pusēm. Var rasties situācijas, kurās pacients ir spiests atkārtot vienu un to pašu informāciju vairākiem veselības aprūpē iesaistītajiem speciālistiem. Viens no svarīgiem aspektiem ir komunikācijas trūkums, pārrāvumi vai pārpratumi, kuru rezultātā negatīvi tiek ietekmēta diagnostika, ārstēšanu un aprūpe, vai novēro ar pacientu drošību saistītus nevēlamus atgadījumus.

Studentiem ir jāizprot efektīvas veselības aprūpes komandas darbs, kā arī jāzina metodes un paņēmieni, kā integrēt pacientus un to radniekus šajā komandā. Labs komandas darbs samazina kļūdas un uzlabo pacientu aprūpi, it īpaši hroniski slimo pacientu aprūpi. Šī sadaļa ietver pamata zināšanas, kā kļūt par efektīvas komandas locekli. Lai gan zināšanas vien studentu nepadarīs par efektīvu komandas locekli, tās veidos izpratni par organizācijas kultūru un procesiem, kas ietekmē komandas darbu un attīstību.

5. Kā mācīties no kļūdām, lai novērstu kaitējumu

Lai saprastu, kāpēc veselības aprūpes speciālisti pieļauj kļūdas, ir nepieciešams apzināties, cik nedrošas ir dažādas organizatoriskās sistēmas un kādi ir kļūdas veicinošie faktori. Lai gan kļūdu sekas pacienta un personāla labklājībai var būt postošas, tās tomēr pilnībā nekad nebūs novēršamas – nolūks ir samazināt to iespējamību līdz minimumam. Lai arī kļūdas ir dzīves nenovēršama sastāvdaļa, gan veselības aprūpes speciālistiem, gan studentiem ir nepieciešams izprast, kāpēc tās

Ieteikumi izglītības iestādēm Pacientu drošības tēmas iekļaušanai studiju programmās.

2019. gada janvāris

notiek, lai varētu veikt korektīvos pasākumus un no tām mācīties. Izpratne par kļūdām sniedz nepieciešamās zināšanas uzlabojumu veikšanai. Studentiem ir jāapgūst, ka sistēmiska pieeja kļūdām, kuras pamatā ir visu veicinošo faktoru identificēšana, analīze un sistēmas pilnveidošana, viennozīmīgi ir labāka nekā individuāla pieeja, kuras pamatā ir sodīšana par individuālām kļūdām. Ir svarīgi, ka jebkurā studiju posmā studenti saprot atšķirību starp vainošanas un sistēmisku pieeju.

6. Izpratne par klīniskajiem riskiem un to vadību

Klīnisko risku vadība tiek primāri saistīta ar drošas veselības aprūpes sistēmas uzturēšanu. Visbiežāk tas ietver vairākas organizatoriskās sistēmas vai procesus, kuri ir radīti, lai identificētu, vadītu un novērstu nevēlamus notikumus. Klīnisko risku vadība vērsta uz veselības aprūpes pakalpojumu kvalitātes un drošības uzlabošanu, identificējot tos apstākļus, kas pastiprina pacienta risku gūt kaitējumu, kā arī uz aktivitātēm, lai novērstu un kontrolētu šos apstākļus. Risku vadība ietver visus organizācijas līmeņus, tāpēc ir svarīgi, ka studenti izprot klīnisko risku vadības stratēģijas organizācijā. Klīnisko risku vadības stratēģija var ietvert informāciju no dažādām citām organizācijā esošajām sistēmām, piemēram, sūdzību vadības sistēma, pilnveides aktivitāšu uzraudzības sistēma, apkopojumiem par kļūdu galvenajiem cēloņiem, atgadījumu ziņošanas sistēmas, iekšējiem auditiem un tiesvedības procesiem.

7. Kvalitātes paaugstināšanas metodes aprūpes pilnveidošanai

Pēdējos gadu desmitos veselības aprūpes nozare ir veiksmīgi adaptējusi vairākas kvalitātes pilnveidošanas metodes, kuras izmanto citās rūpniecības nozarēs. Šīs metodes veselības aprūpes profesionāļiem sniedz iespēju:

- identificēt problēmu;
- izmērīt problēmas apjomu;
- attīstīt aktivitātes, lai novērstu problēmu;
- izmērīt, vai šīs aktivitātes ir palīdzējušas problēmu atrisināt.

Šī metodikas ir balstīta katra veselības aprūpes sniegšanas posma identificēšanā un apzināšanā. Kad studentiem ir iespēja apskatīt un izpētīt katru atsevišķos veselības aprūpes procesa posmu, tie pamana, kā katrs posms ir saistīts un mijiedarbojas ar citiem. Drošības uzlabošanai būtiska ir kvalitātes novērtēšana un tās dimensiju mērīšana. Šajā sadaļā studenti tiek iepazīstināti ar kvalitātes pilnveidošanas pamatprincipiem, kā arī ar instrumentiem, aktivitātēm un metodēm, kuras tie var izmantot darba vietās.

8. Pacientu un ārstniecības personu sadarbība

Studenti tiek iepazīstināti ar koncepciju, ka veselības aprūpes komanda ietver arī pacientu un (vai) viņa radnieku (aprūpētāju) un ka pacients un viņa radnieks (aprūpētājs) drošas veselības aprūpes nodrošināšanā ir nozīmīgākais elements:

- palīdzot diagnozes noteikšanā;
- izlemjot par atbilstošāko ārstēšanu;
- izvēloties pieredzējušu un drošu pakalpojumu sniedzēju (veselības aprūpes iestādi);
- nodrošinot, ka ārstēšana tiek atbilstoši vadīta;
- identificējot novēršamus atgadījumus un atbilstoši rīkojoties.

Veselības aprūpes sistēma nepietiekoši izmanto pacienta paša zināšanas, piemēram, par simptomiem, sūdzībām, izvēli un attieksmi pret riskiem. Pacienti neparedzētos

Ieteikumi izglītības iestādēm Pacientu drošības tēmas iekļaušanai studiju programmās.

2019. gada janvāris

atgadījumos ir „otrais acu pāris“. Tie var paziņot māsai, ārstam, farmaceitam vai citam veselības aprūpes speciālistam, piemēram, ka medikaments, kas ordinēts, nav tas, kas lietots parasti, tā brīdinot aprūpes komandu par pārbaudīšanas nepieciešamību.

Pētījumi liecina, ka mazāk kļūdu un labāki ārstēšanās rezultāti tiek sasniegti tad, ja pastāv laba komunikācija starp pacientu un veselības aprūpes sniedzēju un ja pacienti ir informēti par medikamentiem, kuri tiem jālieto. Vāja komunikācija starp veselības aprūpes profesionāļiem, pacientiem un viņu radniekiem ir viens no iemesliem, kāpēc tiek uzsākti tiesvedības procesi pret veselības aprūpes pakalpojumu sniedzējiem.

9. Infekciju profilakse un kontrole

Tā kā ar veselības aprūpi saistītās infekcijas ir galvenais nāves un invaliditātes iemels pasaulē, infekciju kontroles problēma veselības aprūpes sistēmā ir īpaši nozīmīga. Ir pieejams plašs klāsts ar vadlīnijām, kas paredzētas ārstiem, māsām, zobārstiem un citiem profesionāļiem, lai mazinātu infekciju izplatību. Infekciju riskam īpaši ir pakļauti tie pacienti, kuriem tiek veikta kāda operācija vai invazīva procedūra. Ir novērots, ka no visiem slimnīcās iegūtajiem infekciju gadījumiem 40% attīstās pēc operācijām. Šajā sadaļā apkopota informācija par galvenajiem infekciju iemesliem un veidiem, kas dod iespēju studentiem identificēt tās aktivitātes, kas pakļauj pacientus infekciju riskam, kā arī sagatavo studentus veikt nepieciešamās darbības, lai novērstu infekciju pārnesi.

10. Pacientu drošība un invazīvās manipulācijas

Viens no galvenajiem cēloņiem neatbilstīgā pacienta, operācijas un operējamās vietas riskam, ir veselības aprūpes sniedzēju nespēja efektīvi komunicēt pirms operācijas. Daži no neatbilstīgā pacienta, operācijas un operējamās vietas piemēriem ir:

- neatbilstīgais pacients operāciju zālē;
- operācija veikta nepareizajā ķermeņa vietā vai pusē;
- veikta nepareiza procedūra;
- neveiksme komunicējot par pacienta veselības stāvokļa izmaiņām;
- viedokļu atšķirības par procedūras apturēšanu;
- neveiksme ziņojot kļūdas.

Šajā sadaļā tiek apskatītas priekšrocības kontrollapu un protokolu izmantošanai.

11. Zāļu lietošanas drošības paaugstināšana

Pacienti ir pakļauti kļūdu riskam medikamentu ordinēšanas, sagatavošanas, ievadīšanas posmos. Medikamentu kļūdas kādā no posmiem aptver apmēram 1% no visiem hospitalizāciju gadījumiem. Medikamentu kļūdu iemesli aptver plašu faktoru loku:

- neatbilstošas zināšanas par pacientu un tā klīnisko stāvokli;
- neatbilstošas zināšanas par medikamentiem;
- aprēķina kļūdas;
- nesalasāms rokraksts uz receptes;
- sajaukti medikamentu nosaukumi.

Zināšanas, kompetences un prasmes studiju programmās iekļaujamas tajās zinātņu nozarēs, kuras ir pacientu vispārējās aprūpes pamatā, kuras veido studējošo izpratni par vesela un slima cilvēka ķermeni, fizioloģiskajām funkcijām un uzvedību, kā arī par fiziskās un sociālās vides ietekmi uz cilvēka veselības stāvokli.

Ieteikumi izglītības iestādēm Pacientu drošības tēmas iekļaušanai studiju programmās.

2019. gada janvāris

ⁱ Vadlīnijas multidisciplinārām studiju programmām pacientu drošībā *Patient Safety Curriculum Guide: Multi-professional Edition* angļu valodā pieejams: http://www.who.int/patientsafety/education/mp_curriculum_guide/en/

Prezentācijas, izdales materiāli, praktisko uzdevumu piemēri un katras tēmas sīkāks saturiskais izklāsts, kuru var pārņemt vai pielāgot pēc vajadzības, angļu valodā pieejams:

http://www.who.int/patientsafety/activities/technical/medical_curriculum_slides/en/

Informatīvie kopsavilkumi studiju programmu novērtēšanai pacientu drošībā angļu valodā pieejami:

http://www.who.int/patientsafety/education/mp_curriculum_evaluation/en/